

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Tuominen, Miira

Title: Kirja-arvostelu : Holger Thesleff, Platonin arvoitus

Year: 2014

Version:

Copyright: © Tuominen & Teologinen julkaisuseura r.y., 2014.

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Tuominen, M. (2014). Kirja-arvostelu : Holger Thesleff, Platonin arvoitus. Teologinen aikakauskirja, 119(5-6), 504-506.

Holger Thesleff, *Platonin arvoitus* (Helsinki: Gaudeamus, 2011)
Miira Tuominen

Mikä on Platonin arvoitus ja miten se tulisi ratkaista

Holger Thesleffin tuorein Platonia käsittelevä, valtavaan kokemukseen perustuva yleisesitys on saanut nimekseen *Platonin arvoitus*. Arvoitusta ei suorasanaisesti täsmennetä, mutta johdanto-osuudesta käy ilmi, että Platonin arvoituksellisuus liittyy hänen kirjalliseen esitystapaansa: Onko Platon tosissaan ja mitä hän lopulta asioista ajattelee? Thesleff korostaa dialogien kielellisiä, tyyllisiä ja kontekstiin liittyviä piirteitä ja väittää, että tämä yleinen tarkastelulinja on ”monissa tutkimuksissa sivuutettu”. Tutkimuskirjallisuuteen ei kuitenkaan täsmällisemmin viitata.

Ratkaisu on ymmärrettävä. Historian kuluessa esitetyillä tulkinnoilla on painolastia, jota kirjoittaja pyrkii välttämään. Nykytutkimuksessa kuitenkin monet Thesleffin mainitsemista tulkintaperiaatteista tuntuvat olevan melko hyvin esillä. Monesti keskitytään yhteen dialogiin tai sen osaan, koska ei ajatella, että Platonin voisi turvallisesti olettaa säilyttävän samat väitteet tai ajatukset dialogista toiseen; esityksen katsotaan vaihtelevan kontekstista ja vastaanottajista riippuen. Esimerkiksi teoksen lopun luettelossa mainittu Andrea W. Nightingale on julkaissut tutkimusta dialogien kulttuurisista konteksteista ja kirjallisista tehokeinoista. Kokemukseni antiikin filosofian tutkimuksesta ei myöskään tue sitä väitettä, että tutkijoiden enemmistö ajattelisi Platonin (tai Sokrates-hahmon) olevan enimmäkseen tosissaan. Vakavasti oleminen, ironia ja huumori tuntuvat nykyään olevan tutkimuksen vakioteemoja. Tällaisten tulkintojen vakiintuminen on luultavasti ollut Thesleffin ja muiden vastaavia tekijöitä korostaneiden tutkijoiden ansiota. Antiikin filosofian tutkimuksen kentälle noin viisi vuosikymmentä *Platonin arvoituksen* kirjoittajaa myöhemmin saapuneen on siis jo mahdollista rakentaa tälle pioneerityölle.

Platonin arvoitus torjuu Platonin argumentoivana ja oppeja esittävänä filosofina. Olen samaa mieltä siitä, että Platon ei ensisijaisesti esitä oppeja. Argumenttien suhteen teoksen ratkaisu sen sijaan herättää kysymyksiä. Platonin arvoitus kun tuntuu teoksessa paikantuvan siihen, mitä Platon tosiasiaa ajatteli; hänen ajatteluaan avataan ”maailmankuvan” (s. 23)¹ tai ”mallien” avulla. Mitä siis ”Platonin ajattelulla” teoksessa tarkoitetaan?

Jos kyse on ajattelusta prosessina, jossa asioita pohditaan ja tarkastellaan eri näkökulmista, dialogit voivat oman näkemykseni mukaan heijastaa Platonin ajattelua. Dialogeissa saataan kuvata niitä ajattelu- tai tutkimusprosesseja, joilla tarkastelluista asioista pyritään pääsemään selvyyteen. Ajattelu sisäisenä tai yhteisössä harjoitettuna keskusteluna ei kuitenkaan edellytä, että tarkasteluihin sitouduttaisiin kannatettuina oppeina.

Eikö tällaisia ajatusprosesseja tai niitä koskevia raportteja voisi samalla pitää myös argumentteina? Eikö yhtenä argumentoinnin tarkoituksena ole juuri tarkastella tutkittujen näkemysten perusteluja ja mahdollisia vastaväitteitä? Ehkä Thesleff ei haluakaan sulkea pois argumentteja tässä mielessä vaan katsoo, että dialogeja ei tulisi *typistää* niihin päätelmiin

¹ Vaikka sana ”maailmankuva” esiintyy tässä yhtedessä kriittisessä valossa, ei Platonin maailmankuvan esittelystä kuitenkaan sanouduta kokonaan irti.

tai perusteluketjuihin, joita jotkut tutkijat ovat pyrkineet dialogeista uuttamaan. Hän luultavasti vastustaa argumenttinäkemyistä vain siinä ahtaassa mielessä, että dialogit voisi pelkistää päätelmäketoiksi.

Toisinaan Thesleff näyttää kuitenkin käsittävän Platonin ajattelun ajatuskuluiksi tai tarkastelutavoiksi, joiden totuuteen Platon oli sitoutunut. Mutta miten Platonin ajattelu tässä mielessä eroaa opeista? Monet ajatuskulut toistuvat eri dialogeissa, mutta omasta näkökulmastani on ongelmallista olettaa, että Platon olisi välttämättä sitoutunut henkilöihän dialogeissa esittämiin väitteisiin tai niiden perusteluihin. Ehkä juuri tästä syystä Thesleffkin puhuu esimerkiksi "kahden tason mallista". Toisaalta hän kuitenkin puhuu "ideaopista" ja Platonin "yhteiskuntateoriasta" ja näyttää ajattelevan, että kahden tason malli on oletettu todeksi useimmissa dialogeissa. Sitä kutsutaan myös Platonin "maailmankuvaksi". Teoksen kokonaisuudessa itselleni jäi hiukan epäselväksi varauksellisten huomioiden suhde niihin käsittelyihin, joissa varauksia ei esitetä – esimerkiksi juuri kahden tason mallin käsittely kautta teoksen. Miten ajatus maailmankuvasta dialogien taustalla siis lopulta eroaa tulkinnasta, joka osoittaa Platonille oppeja?

Platonin arvoituksen ratkaisu suhteessa aiempaan tulkintaperinteeseen

Muutama johtajasukupolvi Platonin kuoleman jälkeen hänen oma koulunsa siirtyi kannattamaan tulkintaa *skeptisestä Platonista*, jossa korostetaan monien dialogien aporeettista luonnetta ja Sokrateen irtisanoutumista tiedosta. Myöhäisen hellenistisen ajan ja myöhäisantiikin kouluplatonismien tulkinta sen sijaan oli *dogmaattisempi*. Thesleff sanoutuu irti sekä skeptisestä että dogmaattisesta Platonin tulkintalinjasta. Hän korostaa, että Platon henkilönä kaihtoi julkisuutta ja että tämä on luultavasti vaikuttanut hänen teostensa luonteeseen. Näkemyksen voisi ajatella olevan sukua jo antiikin aikana esitetyle spekulatiolle siitä, että Platon ei julkisesti ilmaissut, mitä hän pitää totena välttääkseen Sokrateen kohtalon. Thesleff ei kuitenkaan näytä hyväksyvän tätä tulkintaa.

Ehkä Thesleffin kokonaisnäkemys lopulta tulee lähelle tulkintaa *tutkivasta Platonista*, jota myös itse pidän lupaavana. Tutkivalla Platonilla tarkoitan jotain sellaista kuin yllä hahmoteltu "ajattelun" ensimmäinen merkitys ehdottaa: monissa dialogeissa tarkastellaan erilaisia kysymyksiä monista eri näkökulmista ja pyritään selvittämään, miten erilaisia väitteitä voi perustella. Samalla niissä esiintyy rikas kirjo muunlaista, kirjallisesti korkeatasoista materiaalia. *Tutkivan Platonin* näkökulmasta dialogien yhtenä tarkoituksena on opettaa kuulijaa tai lukijaa ajattelemaan itse. Vaikka Thesleffin kanta muistuttaa tätä tulkintaa, hän kuitenkin paikoitellen esittää, että dialogin kirjoittaja *tietää*, miten tekstin pintatasolla esiintyviin ongelmiin tulisi vastata – tai että aporioiden vakavuutta "on usein liioiteltu". Samoin hän myös esittää, että lähes kaikkien tärkeimpien teosten taustalla on samanlainen yleinen maailmankuva. Nämä tekijät näyttävät siis erottavan Thesleffin lähestymistavan *tutkivasta Platonista*.

Teoksessa korostetaan Platonia *taiteilijana tai kirjailijana*, ja pidän tätä piirrettä tärkeänä. Olisin kuitenkin taipuvainen ajattelemaan, että tästä piirteestä yhdistettynä edelliseen *tutkivaan Platoniin* seuraa, että ei ole yhtä ja oikeaa tapaa tulkita sitä, mitä Platon pohjimmiltaan haluaa sanoa. Ehkä Thesleffkin ajattelee näin mutta luokittelee paikoitellen dialogeissa esiintyvät ajatuskulut joko niihin, jotka ovat puhdasta leikkiä (ja joita siis ilmeisesti ei

pidetä lainkaan relevantteina) sekä sellaisiin, jotka noudattavat kahden tason mallia (ja jotka siis vastaavat Platonin ajattelua Thesleffin tulkitsemana). En itse hyväksyisi oletusta, jonka mukaan dialogeissa esitetyt ajatuskulut on sijoitettava toisensa poissulkevasti ja kattavasti näihin kahteen kategoriaan. Samoin kuin sokraattinen ironia on monikerroksista ja mutkikasta, myös Platonin suhde esitettyihin ajatuskulkuihin on näkemykseni mukaan rikas tai monimutkainen – ja tähän Thesleffin teoksen nimi ja aihekin liittyvät. Leikkittelyä ja huumoria ovat dialogit pullollaan, mutta melko harvoin (ehkä lähinnä *Euthydemoksessa*) kyse tuntuisi olevan ”pelkästä leikistä”. *Euthydemoksen* hullujen ja posketoman hauskojen sofististen argumenttienkin voi ehkä katsoa opettavan lukijaansa ajattelemaan itse.

Teoksessa korostetaan Aristoteleen roolia dogmaattisen tulkinnan vakiinnuttamisessa. Viimeaikaisessa myöhäisantiikin filosofiaa koskevassa tutkimuksessa on kuitenkin esitetty, että tarve systematisoida Platonia ja Aristotelesta syntyi myöhäisantiikissa, kun muiden koulujen oli pystyttävä vastaamaan erityisesti stoalaisille, jotka katsoivat filosofian eri osa-alueiden muodostavan systemaattisen kokonaisuuden. *Platonin arvoituksessa* Aristoteleeseen suhtaudutaan ehkä tarpeettoman kielteisesti. Hänen katsotaan esimerkiksi pitäneen ”kuivaa ja akateemista esitystapaa” Platonin suosimaa dialogimuotoa parempana. Vaikka Aristoteleen teoksina säilyneet kirjoitukset voivatkin olla kuivia ja akateemisia, ne oli tarkoitettu koulun sisäiseen käyttöön, eivät julkaistaviksi. Olisi perusteetonta olettaa Aristoteleen julkaistavaksi tarkoitettujen teosten olleen Platonin dialogien kaltaisia kirjallisia mestariteoksia. Toisaalta on myös liioiteltua sanoa, että Aristoteles olisi tarkoituksellisesti vakiinnuttanut filosofisen tutkielman muodoksi traktaatin, jossa hän sanoi ”täsmälleen, mitä ajatteli” (ks. *Platonin arvoituksen* Esipuhe).

Mitä on platonismi

Kuten edellä todettiin, Platonin arvoituksen ratkaisuksi ehdotetaan teoksessa ”kahden tason mallia.” Yhtenä mallin kiinnostavana erityispiirteenä on, että ”tyyppi-ideat” erotetaan varsinaisista ideoista. Tyyppi-ideat vastaavat pikemminkin ”tavallisia käsitteitä” (esim. *Parmenideessa* kohtaan 129d asti, kuten Thesleff täsmentää), kun taas varsinaisia ideoita on vähemmän ja erityisesti hyväksi arvottavat ideat korostuvat. Thesleff ei kuitenkaan näytä hyväksyvän myöhäisantiikin platonistien väitettä hyvyyden ja ykseyden samuudesta, vaikka hyvyys ja ykseys onkin sijoitettu kahden tason mallin korkeammalle tasolle. Erottelu tyyppi-ideoihin tai tavallisiin käsitteisiin ja varsinaisiin ideoihin tuo jossain määrin mieleen ns. ’keskiplatonismin’ ja myöhäisantiikin platonismin (ns. ’uusplatonismin’) erottelun päättävän käsitteellis-propositionaalisen ajattelun (*dianoia*) ja ikään kuin yhdellä silmäyksellä ideoita käsittävän tajuamisen (*nous*) välillä. Thesleffin asenne myöhäisantiikin platonismiin ei enimmäkseen ole myönteinen, joten erottelua ei ehkä voi samaistaa myöhäisantiikin platonistien erotteluun. Voidaan kuitenkin kysyä, mikä ero täsmällisemmin ottaen on. Teoksen loppupuolen tulkintaperinteiden esittelyssä myöhäisantiikin platonismia myös esitellään myönteisemmässä valossa, joten Thesleff saattaisi myöntää jonkinasteisen samanlaisuuden.

Viimeaikaisessa tutkimuksessa on korostettu platonismin täsmällisen määrittelymisen vaikeutta. Mitkä ajatukset tai mallit yhdistävät platonisteja ja erottavat heidät muista antiikin filosofikouluista, erityisesti aristoteelikoista tai ’uusplatonisteista’? Tästä näkökulmas-

ta voidaan kysyä, miten kahden tason malli rajaa platonistit suhteessa muihin antiikin filosofikouluihin. Onko esimerkiksi Aristoteles kahden tason mallin edustaja, kun hän erottaa havaittavat ja järjellä käsitettävät kohteet toisistaan? Thesleff torjuu ajatuksen kahdesta "maailmasta" ideaopin sisältönä, enkä itsekään katso Platonin tiettyjen ajatuskehitysmien tulevan järkevästi artikuloituiksi ajatuksena kahdesta maailmasta. Jos kuitenkin oletus ideoiden (ja tyyppi-ideoiden) erillisyydestä havaittavista kohteista torjutaan, miten Platonin erottelu havaittavien ja järjellä käsitettävien (mutta ei havaittavien) kohteiden välillä täsmällisemmin eroaa Aristoteleen näkemyksestä? Aristoteleen näkökulmasta havaittavassa todellisuudessa kohtaamamme asiat sisältävät sekä havaittavan aspektin että järjellä käsitettävän (mutta ei havaittavan) aspektin. Jos kahta maailmaa ei Platonilla oleteta, miten kahden tason malli tarkkaan ottaen eroaa aristotelismista?

Lopuksi

Olen edellä esittänyt joitain selventäviä ja kriittisiä huomioita teoksen vastauksesta Platonin arvoitukseen sellaisena kuin tuon arvoituksen ja sen ratkaisun kokonaisuuden pohjalta ymmärrän. Sen lisäksi teoksessa on monta erittäin hyödyllistä osaa: tiivis ja kattava esitys dialogien pääsisällöstä väljästi kronologisesti järjestettynä. Lisäksi teos esittelee tiiviisti myös Platonin tulkintaperinteen antiikista meidän päiviimme asti. Erityisesti nämä osat ovat suomeksi Platoniin tutustuvalla välttämätöntä luettavaa